PONTUS EUXINUS – O MARE SORTITĂ ÎNGHEȚURILOR

IOANA MĂRINCEAN[1]

PONTUS EUXINUS – A SEA INTENDED TO FROSTS

ABSTRACT

Those ancient sources which refer to climatic variability from Black Sea are important. To verify and interpret the literary ancient sources we must have in view not just the information as it is, but the context in which it is offered. Many literary sources, which may be subjective, are used for restoring the climate. Are relevant sources that are bringing into discussion the Black Sea western seaside climate, to create a big picture of climatic oscillations of this area.

Keywords: climatolology, Black Sea, I$^{st.}$ B.C.-VI$^{th.}$ A.D. centuries, frosts, ancient literary sources.

Marea Neagră este una dintre cele mai mari mări închise din bazinul atlantic planetar, care se învecinează cu Rusia, Ucraina, România, Bulgaria, Turcia și Georgia. Marea se întinde pe o suprafață de 423.488 km². Cel mai adânc punct se află la 2.212 m sub nivelul mării, în apropiere de Ialta. Mareele sunt în general de mică amploare, circa 12 cm, iar salinitatea apei este în larg de 17-18 la mie. În zona litoralului românesc salinitatea scade și mai mult, în mod obișnuit fiind între 7 și 12 la mie[2].

Numeroase sunt sursele literare care pot fi folosite în procesul de reinterpretare a motivului pentru care Marea Neagră, deși are apă sărată, totuși îngheață, sau cele care ne vor aduce un aport de informație asupra modului de percepție a acestei clime.

În lucrarea sa, Strabon ne vorbește despre *Pont* din prisma geografului, a omului care este interesat de modul în care este percepută ideea de știință. De aceea pentru Strabon nu prezenta nicio necunoscută, încă din primul secol al erei noastre, explicația științifică care făcea ca marea să înghețe la mal. Un argument pentru faptul că spre mal salinitatea mării scade este acela că multe râuri se varsă în Pont. Strabon spune că „apa din Pont este din aceeași pricină (pentru că râurile se varsă în ea-n.n.) foarte puțin sărată și există un curent care merge prin aceleași locuri unde malul coboară. I se părea (autorii ne propun să înțelegem că Eratostene este cel căruia i se părea-n.n.) că pe viitor întreg Pontul se va umple cu nămol, dacă apa va continua să

[1] Muzeograf, doctorand în istorie, Muzeul de Istorie Turda; e-mail: ioanna0121@gmail.com.

[2] Nicolae Panin and Irina Popescu, *The northwestern Black Sea: climatic and sea/level changes in the late Quaternary*, în Valentina Yanko-Hombach et al. (eds.), „The Black Sea Flood Question: Changes in Coastline, Climate And Human Settlement", Dordrecht, 2007, p. 387.

https://biblioteca-digitala.ro

curgă astfel”[3]. Ceea ce este important de menționat este faptul că în Marea Neagră se varsă numeroase fluvii mari cum sunt Dunărea, Nistru, Bug, Nipru, Kâzâl-Irmak. Acesta este motivul pentru care salinitatea sa este foarte scăzută, aproximativ 15-22%, în comparaţie cu cea a oceanului planetar. La gurile de vărsare ale Dunării salinitatea este şi mai scăzută, aproximativ 3-10%[4]. Iată una din cauzele pentru care Marea Neagră deşi are apa sărată ea totuşi îngheaţă. Lucruri pe care Ovidius nu şi le putea explica sau cel puţin din opera sa înțelegem că aceste lucruri îl miră pe poet. Aici putem observa o diferenţă de abordare a acestui climat: una care aparţine unei scrieri literare, poetice, şi alta văzută prin prisma omului de ştiinţă, a savantului.

Strabon este cel care la cumpăna dintre cele două ere avea informaţii care îl ajutau să explice anumite fenomene naturale. Totuşi, chiar şi acesta în demersurile sale s-a inspirat la rândul său din autori precum Eratostene, Artemidor, Apolodor, Megastene, Nearh, Posidoniu. Aparţinând curentului stoicilor, el consideră geografia ca parte a filosofiei, de aceea el nu doar descrie locurile, ci, după cum am mai menţionat, arată şi importanţa factorului uman şi valoarea trecutului istoric. Toate aceste remarci ne ajută să considerăm lucrarea sa *Geografia* ca fiind cea mai completă şi valoroasă din această categorie de scrieri. El nu este un compilator, ci aduce informaţii şi studii noi cu privire la cunoştinţele referitoare la tot ce înseamnă Univers şi mediu înconjurător[5].

Cel care ne oferă cele mai multe informaţii cu privire la climatul de pe litoralul Mării Negre este Ovidius, chiar dacă sunt într-o oarecare măsură interpretabile toate cele povestite de el. Ovidius în încercarea de a înduioşa se foloseşte de această antiteză dintre climatul din Tomis şi climatul mediteranean. Ca atare, în bibliografia de specialitate unii cercetători consideră că sunt discutabile informaţiile aduse de el şi nu în sensul că exagerează, pentru că pe acest fond al exagerării el totuşi spune adevărul, ci pentru că s-ar raporta la diferenţele dintre climatul mediteranean şi cel tomitan, dar şi pentru că se foloseşte de aceasta ca de un artificiu pentru a obţine înduioşare.

În primă instanţă ne vom opri atenția asupra fragmentelor din *Tristia*, care vorbesc despre climatul acestui ţinut. În ciuda hiperbolizării imaginii de bază a peisajului polar, rece şi sumbru, care a fost proiectat de poet, unele detalii pot fi cu siguranţă considerate autentice.

Interesul nostru se îndreaptă spre anunţurile cu privire la îngheţul şi dezgheţul Mării Negre. Primele de acest gen sună în felul următor – „cumque sit hibernis agitatum fluctibis aequor”[6], urmat de o întărire a primei fraze aduse în discuţie: „et maris adstricto quae coit unde gelu”[7], şi în final conturează o imagine geografică a locului despre care vorbeşte: „proxima sideribus tellus Erymanthidos ursae/me tenet,

---

[3] Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ştefan (edit.), Strabon, *Geografia*, I, 3, 4 (C. 50), p. 219.

[4] http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Marea_Neagr%C4%83, accesat la 06.05.2012.

[5] Ioana Mărincean, *Despre cunoștințele geografice în antichitate. Studiu de caz: Strabon*, în „Collegium Mediense”, VIII, Mediaș, 2018, p. 5-8.

[6] Vl. Iliescu, V.C. Popescu, Gh. Ştefan (edit.), *op. cit.*, Ovidius, *Tristia*, II, 11, 33: „Marea este agitată de valuri în timpul iernii”, p. 274-275.

[7] *Ibidem*, II, 196: „apa mării, care îngheață, înțepenită de ger”, p. 276-277.

https://biblioteca-digitala.ro

adstricto terra perusta gelu”[8]. Putem observa că aceste trei fraze sunt legate între ele şi că împreună formează un climax, şi anume o figură de stil în care desfăşurarea ideilor şi a acţiunii se face treptat, în gradaţie ascendentă, de obicei reprezentând punctul culminant al unei acţiuni. În cazul de faţă este vorba despre încercarea de a intensifica lucrurile. Dacă în primă instanţă marea apărea ca fiind doar „agitatum fluctibis aequor”, aceasta devine ulterior „coit unde gelu”.

Această etapizare subliniază, în primul rând din punct de vedere climatic, o eventuală trecere de la anotimpul de toamnă la cel de iarnă, pentru ca apoi în ultima frază să asocieze acest anotimp cu situaţia în care se află însuşi poetul, care intensifică această stare prin epitetul „perusta”. Sintagma „perusta gelu” ne sugerează că ar fi vorba de un ger nemaiîntâlnit în aceste locuri, un ger care depăşeşte cu mult limitele normale. Însă trebuie să fim atenţi la ceea ce înseamnă *normal* pentru un mediteranean cum este Ovidius, deoarece nu există comparaţie între cele două tipuri de climă.

Frazele enunţate mai sus sunt completate cu una mult mai intensă, de această dată invocând figuri de stil mai puternice: „At cum tristis hiems squalentia protulit ora,/terraque marmoreo est candida facta gelu,/dum patet et boreas et nix iniecta sub arcto/tum patet, has gentes axe tremente premi./Nix iacet, et iactam ne sol pluviaeque resolvant,/indurat boreas perpetuamque facit./Ergo ubi delicuit nondum prior, altera venit./Et solet in multis bima manere locis./Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas/aequet humo turres tectaque rapta ferat”[9]. Ovidius compară „tristis hiems” cu sufletul său, atribuindu-i astfel acestui tablou o dinamică de tristeţe şi de apăsare. Totuşi, dacă privim dincolo de figurile de stil, Ovidius nu face altceva decât să *zugrăvească* un tablou de iarnă, un tablou căruia nu îi oferă un sfârşit, prin folosirea negaţiei „ne sol pluviaque resolvant”.

Tot acest fenomen îi este nefamiliar şi de aceea este prezentat într-o doză de dinamism şi tot tabloul este construit astfel încât să îi demonstreze afirmațiile. Vrând parcă să ofere dovezi celor care îi vor citi rândurile scrie şi următoarele versuri: „Vidimus ingentem glacie considere pontum,/lubricaque inmontas testa premebat aquas./Nec vidisse sat est; durum calcavimus aequor,/undaque non udo sub pede summa fuit”[10]. Poetul ţine să precizeze că el însuşi a călcat pe „durum aequor” şi că „non udo sub pede summa fuit”.

În iernile foarte geroase apa mării în zona litoralului românesc poate să îngheţe în imediata vecinătate a ţărmului, fapt care determină întreruperea temporară a activităţii de navigaţie şi de operare în zona porturilor. Fenomenul de îngheţ al mării, după cum am mai menţionat şi după cum şi Strabon aminteşte, are loc deoarece

---

[8] *Ibidem*, III, 4, 47-48: „Mă găsesc într-un ținut foarte apropiat de Carul Mare, pe un pământ ars de ger năpraznic”, p. 278-279.

[9] *Ibidem*, III, 10, 9-18: „Când însă trista iarnă își arată hâda ei față și pământul s-a făcut alb de gerul ca marmura, când se dezlănțuie și Boreas și se așterne zăpada sub Ursă, populațiile acestea par strivite de axa polului care tremură. Peste tot e zăpadă; nici soarele, nici ploile nu o pot topi pe cea care a căzut; Boreas o întărește și o face să dăinuiască veșnic. Încă nu s-a topit una cade alta și de obicei, în multe locuri, zăpada rămâne de la an la an”.

[10] *Ibidem*, III, 10, 37-40: „Am văzut cum marea, cât este de mare, stă nemișcată din pricina înghețului și cum un acoperiș lunecos îi apasă apele care nu se mai pot mișca. Nu numai că am văzut, am călcat pe apa întărită și nu s-a udat piciorul de apa mării”, p. 284-285.

https://biblioteca-digitala.ro

în această zonă este un mare aport de apă dulce provenit din apele Dunării, dar şi din râurile ucrainiene.

Ovidius continuă descrierile Pontului și a ținutului plin de geruri prin prezentarea greutăţii sau mai bine spus a imposibilităţii de a naviga pe mare din cauza îngheţului: „Et, quamvis boreas iactatis insoneet alis,/fluctus in obsesso gurgite nullus erit;/inclusaequae gelu stabunt in marmore puppes,/nec poterit rigidas findere remus aquas./Vidimus in glacie pisces haerere ligatos,/sed pars ex illis tunc quoque viva fuit./Sive igitur nimii boreae vis saeva marinas,/sive redundatas flumine cogit aquas,/protinus aequato siccis aquilonibus Histro/invehitur celeri barbarus hostis equo”[11]. Întrucât în acea vreme nu exista acel vas ce acum se numeşte *spărgătorul de gheaţă*, cu ajutorul căruia este spartă gheaţa din porturi, fluvii şi mări pentru a face drumurile navigabile, în timpul iernii porturile din zonă erau închise pentru că nu se putea naviga. Acest fapt accentuează greutăţile poetului care se află singur printre străini. De exemplu, în ultima menţiune referitoare la clima din Tomis, Ovidius vorbeşte despre sfârşitul unei ierni parcă mai lungi decât cele de dinainte şi în acelaşi timp de venirea primăverii şi de vântul lin de primăvară care pare să aducă puţină speranţă în sufletul său: „Frigora iam zephyri minuunt, annoque peracto/longior antiquis visa Maeotis[12] hiemps”[13]. În aceste condiţii, zefirul[14] va topi zăpezile şi va alunga iarna cea grea. Aici putem observa că din poeziile ovidiene aflăm şi despre încetarea iernii. Prin urmare în aceste poezii motivul pentru care predomină iarna este acela că starea lui este asemănătoare iernii, în sensul de mohorât, cenuşiu şi trist, cum am văzut mai sus că numeşte acest anotimp. Dar iată că vine acest vânt de primăvară ca şi un pansament care acoperă rănile poetului.

În ceea ce privește scrisorile târzii cum mai sunt numite *Epistulae ex Ponto*, vedem că nu sunt lipsite de aceste detalii climatice de pe litoralul Mării Negre. Ele au fost scrise între anii 12-19 A.D., ştim aceasta pentru că însuşi Ovidius numără iernile care au trecut din momentul în care a ajuns la Tomis.

În *quarta hiems*, anul 12 A.D., Ovidius spune că „Adde loci faciem nec fronde nec arbore laecti/Et quod iners hiemi continuatur hiems./Hic me pugnantem cum frigore cumque sagittis/Cumque meo fato quarta fatigat hiems”[15]. Motivul pentru care Ovidius consideră acest loc ca fiind unul lipsit de arbori şi de frunze, este pentru

---

[11] *Ibidem*, III, 10, 45-54: „(...) și, deși crivățul șuieră cu aripile lui întinse pe apele împresurate ale mării nu se mișcă nici un val; corăbiile prinse de ger stau ca în marmură și vâsla nu mai poate spinteca apele încremenite. Am văzut pești stând prinși în gheață; unii din ei mai erau încă în viață. Ca urmare, când puterea sălbatică a lui Boreas fixează pe loc apa mării sau pe cea care curge în fluvii, pe dată – tocmai pentru că vânturile uscate au făcut Istrul una cu pământul –, dușmanii barbari năvălesc pe caii lor iuți”, p. 284-285.

[12] Vezi nota 27 din *Ibidem*, p. 287, unde este propusă corectura Tomis pentru varianta *Maeotis*.

[13] *Ibidem*, III, 12, 1-2: „Frigul începe deja să scadă sub acțiunea zefirului și la sfârșitul acestui an iarna pare să fi fost mai lungă în Meotida”, p. 286-287.

[14] Vânt lin, călduț, care suflă primăvara dinspre apus (cf. Gheorghe Guţu, *Dicţionar Latin-Român*, Bucureşti, 2009, p. 674, col. II).

[15] Vl. Iliescu, V.C. Popescu, Gh. Ştefan (edit.), *op. cit.*, Ovidius, *Epistulae ex Ponto*, I, 2, 25-28: „Adaugă și faptul că ținutul de aici nu are nici arbori, nici frunze/și că iarna grea ține până la cealaltă iarnă./Pe mine, în luptă cu frigul, cu săgeţile/și cu soarta, mă chinuiește acum aici a patra iarnă”, p. 306-307.

https://biblioteca-digitala.ro

că tipul de climă, floră şi faună e unul sărăcăcios în păduri din cauza tipului de vegetaţie pe care îl întâlnim în zona teritorială în cauză. În această zonă există cu precădere stepă ierboasă. În cadrul acesteia întâlnim mai mult ierburi şi pe alocuri unele pâlcuri de arbuşti. Dintre ierburi, se întâlnesc mai des *spinul-vântului, colilia,* iar dintre arbuşti *măceşul* şi *porumbarul*. Ovidius spune că îl chinuie aici a patra iarnă, încă neobişnuit el continuă să se lamenteze prin întrebări retorice: „Quid melius Roma? Scythico quid frigore pejus?”[16]. Aici el pune în antiteză bunăstarea de care se bucura la Roma cu starea jalnică în care se află pe ţărmul mării. Tocmai pentru a intensifica durerea din sufletul său.

Dacă în versurile anterioare soarta sa se identifica în iarna crudă, vom putea să observăm că încet se detaşează de aceasta şi va spune că „Temperie caeli corpusque animusque juvatur:/Frigore perpetuo Sarmatis ora riget”[17]. Ceea ce înseamnă că deşi pare resemnat cu situaţia în care se află, iarna sarmaţilor continuă să îi pară de neîndurat. Lucru care ne îndeamnă să considerăm că Ovidius nu în toate poemele sale foloseşte exacerbarea frigului pentru a explica situaţia în care se află, ci este vorba de o anormalitate pe care el o resimte întrucât îi era cu siguranţă dificil să se acomodeze cu clima în condiţiile în care el vine dintr-un loc cu o climă mediteraneană.

Într-o dispută interioară cu „pontica tellus”, îi reproşează faptul că „Tu neque ver sentis cinctum florente corona,/Tu neque messorum corpora nuda vides/Nec tibi pampineas autumnus porrigit uvas,/Cuncta sed immodicum tempora frigus habent./ Tu glacie freta vincta tenes et in aequore piscis/Inclusus tecta saepe natavit aqua”[18]. Luându-le pe rând vom putea explica faptul că prin afirmația conform căreia el spune că ţărmul sarmatic nu cunoaşte primăvara se contrazice pe sine însuşi, pentru că vorbeşte chiar el într-unul din poemele sale despre venirea primăverii şi despre prezența zefirului, vântul specific primăverii. Din cauza fenomenelor pe care le-am tratat mai sus ştim că tipul de sol nu permite cultura cerealelor, iar cultura viţei de vie lipseşte cu desăvârşire în această zonă. Cel mai probabil atunci când spune că „Cuncta sed immodicum tempora frigus habent” se referă la faptul că în orice anotimp există o răcoare specifică ce diferă de căldurile lipsite de adierile vântului cu care era obişnuit la Roma. Din cauza stratului de gheaţă format deasupra mării, peştii sunt nevoiţi să înoate dedesubtul acestui strat, însă în același timp este necesar de menționat că acest strat îi protejează de frigul care se manifestă deasupra apei mării. În aceeaşi notă Ovidius continuă, încercând parcă să convingă de faptul că nu minte şi că el suferă cumplit: „Ipse vides certe glacie concrescere Pontum,/Ipse vides rigido stantia vina gelu”[19]. De asemenea insistă asupra vinurilor îngheţate, tocmai pentru a

---

[16] *Ibidem,* I, 3, 37: „Unde-i mai bine ca la Roma? Ce-i mai rău decât gerul scitic?”, p. 310-311.

[17] *Ibidem,* II, 7, 71-72: „Trupul şi sufletul se bucură de un climat temperat,/dar ţărmul sarmatic suferă de un frig neîntrerupt”, p. 318-319.

[18] *Ibidem,* III, 1, 11-16: „Tu nu simţi primăvara încinsă cu coroane de flori,/tu nu vezi trupuri goale de secerători,/toamna nu-ţi oferă strugurii viţei de vie,/şi în toate anotimpurile te stăpâneşte acelaşi frig cumplit./Tu ţii apele încătuşate din pricina gheţii, iar peştele/înoată în mare închis de un acoperiş de apă”, p. 322-323.

[19] *Ibidem,* IV, 7, 7-8: „Tu însuţi vezi în mod neîndoios că marea s-a prefăcut în gheaţă;/tu însuţi vezi că vinurile stau nemişcate din pricina gerului care le-a îngheţat”, p. 328-329.

https://biblioteca-digitala.ro

evidenţia diferenţa dintre opulenţa cu care la Roma se consumă vinul şi condiţiile grele pentru a păstra şi consuma vinul.

Așa cum am menționat anterior, Ovidius are obiceiul de a număra anii petrecuţi la Tomis în funcţie de trecerea iernilor. Întrebarea care survine este: din ce motiv alege să numere anii în funcţie de trecerea anotimpului de iarnă şi nu a altui anotimp. Răspunsul îl găsim chiar la el, și anume iarna este anotimpul în care suferinţa lui se acutizează şi acel anotimp îi intensifică suferinţa, după cum am văzut la a patra iarnă când spunea că este chinuit de acest ţinut sau mai degrabă de clima acestuia. La cea de-a şasea iarnă (anul 14 A.D.), el nu mai specifică nimic în legatură cu clima, ci doar lasă de înţeles că nu se bucură de ideea că „Haec mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas/litore pellitos inter agenda Getas”[20]. Așadar una dintre explicaţiile pe care le putem emite ar fi că se identifică cu starea lui de tristeţe şi de mohorâre.

Lăsându-l în urmă pe Ovidius, vom ajunge la un ilustru care tratează în opera sa *Probleme de istorie naturală*. Este vorba despre Seneca, cel care scrie inspirându-se din Posidoniu. Faptul că prin Seneca noi putem să cunoaştem şi alţi autori constituie un beneficiu pentru noi, deoarece lucrările lui Posidoniu, de exemplu, nu au ajuns până la noi.

Problema pe care o aduce Seneca în discuţie este următoarea: „(...) - ob hoc Pontus in infernum mare assidue fluit rapidus, non, ut cetera maria, alternatis ultro cito aestibus, in unam partem semper pronus et torrens - ; quod nisi faceret his itineribus <ut> quod cuique deest redderetur, quod cuique superest emitteretur, iam aut siccata essent omnia aut inundata”[21]. Seneca se referă aici la faptul că un curent de suprafaţă transportă prin Bosfor apele mai dulci ale Mării Negre spre Marea Mediterană, iar în adâncime se formează un curent compensator care transportă în sens contrar ape cu salinitate mare[22]. Motivul pentru care acest fenomen are loc este că la nord se găseşte multă apă şi prin urmare lichidele tind spre locuri uscate pentru a se putea restabili un echilibru. După cum spune şi Seneca, „quod nisi faceret his itineribus <ut> quod cuique deest redderetur, quod cuique superest emitteretur”, atunci ar apărea hazardele create de natură, manifestate prin secetă sau inundaţii. Putem observa o dovadă a faptului că ştiinţa era cunoscută în antichitate, iar consecinţele care pot surveni în urma unui hazard natural nu reprezentau un mister. Fiecare lucru era explicat prin forma vremii. Ne dăm seama că sensul folosit este acelaşi cu al definiţiei pe care o găsim astăzi în bibliografia de specialitate, ce diferă însă este modul de exprimare.

Aceeaşi situaţie este adusă în discuţie şi de Caius Valerius Flaccus, care în epopeea sa, *Argonautica*, atinge problema îngheţului Mării Negre şi a scăderii salinităţii apei acestei mări. Din acest moment, mai mulţi autori se vor opri asupra

---

[20] *Ibidem*, IV, 10, 1-2: „Iată a şasea iarnă care trece şi pe care trebuie s-o petrec pe ţărmul/ cimmerian, între geţii îmbrăcaţi în piei de animale”, p. 334-335.

[21] *Ibidem*, Seneca, *Probleme de istorie naturală*, IV, 2, 29: „Din cauza aceasta, Pontul curge repede și fără întrerupere în marea inferioară (Mediterană), nu ca alte mări, unde alternează fluxul și refluxul, ci ca un torent mereu înclinat în aceeași direcție. Dacă n-ar face astfel și n-ar da pe această cale acolo unde lipsește și n-ar lua de unde prisosește, de mult timp toate regiunile ar fi secate sau inundate de prea multă apă”, p. 370-371.

[22] http://www.mareaneagra.net/, accesat la 12.06.2012.

https://biblioteca-digitala.ro

acestui aspect, semn că aceasta va reprezenta oficial explicaţia ştiinţifică a fenomenului şi că aceasta va deveni din ce în ce mai cunoscută între cei ce vor fi interesaţi de zona în cauză sau că autorii antici nu își mai bazau lucrările doar pe presupuneri, ci se documentau înainte de a scrie în lucrările lor despre o zonă și despre fenomenele climatice care au loc în acel teritoriu.

Caius Valerius Flaccus spune că „Flumineo sic agmine fregit amari/vim salis hinc Boreae cedens glaciantibus auris/Pontus et exorta facilis concrescere bruma./ Utque vel inmotos ursae rigor invenit amnes/vel freta versa vadis, hiemem sic unda per omnem/aut campo iacet aut tumido riget ardua fluctu,/atque hac Europam curvis anfractibus urget,/hac Asiam Scythicum specie sinuatus in arcum”[23]. Datorită multitudinii de fluvii care se varsă în Marea Neagră, salinitatea acesteia scade, după cum am mai menţionat deja. Reluăm această problemă pentru că de această dată Caius Valerius Flaccus vorbeşte concret despre motivul pentru care are loc acest fenomen. De această dată nu se mai pune doar problema, ci se oferă și răspunsul la problema adusă în discuţie. El spune clar despre mare că „cedens” vânturilor de la miazănoapte, de aceea în iernile reci îngheaţă cu uşurinţă. În cadrul aceluiaşi fragment întâlnim şi prima menţiune relativ concretă cu privire la întinderea Mării Negre şi anume „atque hac Europam curvis anfractibus urget,/hac Asiam Scythicum specie sinuatus in arcum”. Înţelegem astfel că autorul trebuie să se fi inspirat din lucrarea vreunui geograf, fiindcă nu avem informaţii despre faptul că acesta ar fi călătorit în zonă, pentru ca să putem afirma cu certitudine că el cunoştea aceste meleaguri. Însă un lucru poate fi cert şi anume existenţa în secolul I A.D. a unor cunoştinţe legate de întinderea Mării Negre.

La sfârşitul secolului al IV-lea, Ammianus Marcellinus, în lucrarea sa *Istoria romană în 31 de cărţi*, are o parte în care descrie Pontul Euxin şi populaţiile învecinate, şi în care va continua ideea propusă de predecesorii săi despre amestecul apei sărate a mării cu apa dulce a fluviilor care se varsă în aceasta: „Quidquid autem eiusdem Pontici sinus aquilene caeditur et pruinis, ita perstringitur gelu, ut nec amnium cursus subtervolvi credantur, nec per infidum et labile solum gressus hominis possit vel iumenti firmari, quod vitium numqam mare sincerum, sed permixtum aquis amnicis temptat”[24]. Pe litoralul vestic al Mării Negre crivăţul şi îngheţul nu iartă nimic în calea sa, iar iernile devin atât de aspre încât „aquis amnicis temptat” şi

---

[23] Vl. Iliescu, V.C. Popescu, Gh. Ştefan (edit.), *op. cit.*, Caius Valerius Flaccus, *Argonautica*, IV, 721-728: „Pontul, cu ajutorul acestui șir de fluvii, a frânt puterea sărată a apelor amare;/de aceea el cedează în fața vânturilor înghețate de la miazănoapte/și îngheață cu ușurință la începutul iernii./După cum asprimea nordului găsește aici ape liniștite/sau valuri răscolite: apele stau nemișcate toată iarna/ca o câmpie sau înțepenesc pe înălțimile falnice./Într-o parte Pontul lovește cu apele sale Europa cu țărmurile ei sinuoase,/iar într-alta Asia, fiind încovoiat în formă de arc scitic”, p. 426-427.

[24] Haralambie Mihăescu et alii, *op. cit.*, Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri XXXI*, XXII, 8, 48: „În acest sân al Pontului tot ce cade sub biciul crivățului și zăpezilor îngheață în așa măsură că nu-ți vine să crezi că apele râurilor curg pe dedesubt și în mersul lor, omul sau animalul abia se poate ține pe picioare, pășind pe un pământ înșelător și fugar; dar neajunsul acesta nu încearcă niciodată marea adevărată, ci numai pe cea amestecată cu apa din râuri”, p. 118-119.

https://biblioteca-digitala.ro

oamenii sunt greu încercaţi, pentru că după cum afirmă autorul le este greu chiar să păşească din cauza stratului gros de zăpadă.

Revenind la ideea îngheţului mării, trebuie să avem în vedere faptul că de această dată autorul face deosebirea între modul în care se comportă cele două tipuri de apă ale Mării Negre. Prin urmare el spune că „quod vitium numqam mare sincerum, sed permixtum aquis amnicis temptat", făcând diferenţa între apa din preajma litoralului care este amestecată cu cea a fluviilor, devenind astfel mai vulnerabilă în faţa îngheţului, şi cea din largul mării unde salinitatea nu este afectată şi care nu este supusă îngheţului.

Ultima menţiune pe care o avem referitoare la subiectul de față este şi prima care aduce în discuţie existenţa unui hazard natural. Astfel, Marcellinus Comes a lăsat o *Cronică* ce se ocupă de Imperiul roman de răsărit în perioada anilor 379-534. În cadrul acestei cronici informează că „Maris Pontici superficies et gelu frenata, ita per triginta dies soluta tandem glacies instar montium per Popontidem superne portata decurreret"[25]. Avem deci o primă consemnare a unei consecinţe a îngheţului Mării Negre. Chiar dacă nu este vorba despre o răsfrângere a acesteia asupra teritoriului despre care suntem interesaţi, totuşi este importantă datorită faptului că putem să avem în vedere şi urmările acestei clime şi nu doar să le deducem din analogiile cu clima pe care o avem în prezent.

Dacă am văzut cum este percepută Marea Neagră în surse, este cazul să vedem astăzi care sunt considerentele care produc aceste ierni aspre pe litoral. Astfel, Dumitru Brînză ne spune că litoralul românesc este influenţat iarna de ciclonii mediteraneeni care înaintează deasupra Mării Negre, transportând aer cald şi umed ce intră în contact cu aerul rece al anticiclonului euro-asiatic, generând astfel un vânt puternic şi însemnate cantităţi de precipitaţii solide care sunt intens viscolite. Prin urmare aceste descrieri ale unor ierni inimaginabil de crude nu exagerează neapărat realitatea, pentru că există şi în prezent astfel de ierni, deseori pe litoral s-au format viscole şi furtuni şi mai apoi s-a ajuns la îngheţul acestuia.

Sursele literare antice selectate în lucrarea de față au oferit un argument în demersul explicării fenomenului care îi miră pe mulți. Înghețul mării la mal a fost explicat prin intermediul acestora și putem spune că tot datorită surselor literare putem cunoaște tipul de an existent în perioada scrierii lor. În timp ce atunci când un an este bogat în precipitații, salinitatea mării scade datorită abundenței de apă dulce care se revarsă prin intermediul râurilor și a fluviilor, atunci când anul este secetos salinitatea mării se păstrează în condiții optime.

[25] *Ibidem*, Marcellinus Comes, *Chronicon*, 401, XIV, 2: „Suprafața Pontului Euxin a înghețat atât de tare din cauza gerului, încât, după ce s-a topit, timp de treizeci de zile au plutit adevărați munți de gheață pe întinsul Propondidei", p. 360-361.

https://biblioteca-digitala.ro